

Лук'яненко О. В. Образ Сталіна у світогляді освітян УРСР на початку «відлиги» / Лук'яненко Олександр Вікторович // Materiály VIII mezinárodní vědecko - praktická konference «Vědecký pokrok na přelomu tisíciletí - 2012». - Díl 13. Historie: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – S.5-7.

Лук'яненко Олександр Вікторович

Образ Сталіна у світогляді освітян УРСР на початку «відлиги»

Десталінізація у найбільш вузькому розумінні тлумачиться як боротьба з культом особи Сталіна, який впливав на ведення як внутрішньої, так і зовнішньої політики, відбився і у повсякденні простого населення, і у житті сильних світу цього. Ми вдамося до опису того, яким чином відбувалася зміна повсякденного ставлення освітян Української РСР до постаті Й. Сталіна. До уваги ми беремо не стільки реального Сталіна, скільки його образ (бо як зазначив історик Ш. Гілорі, це було явище як явище психоісторії – особистість Сталіна ще довго після смерті вождя впливала на хід подій у країні [1]).

Упродовж усього періоду влада вдавалась до відволікання уваги освітян від проблеми культу Сталіна. На ранніх стадіях десталінізації, коли Йосип Віссаріонович ще був «геніальним продовжувачем Леніна», одночасно з визнанням факту відступу від марксистсько-ленінського розуміння «питання ролі особи в історії» [2], партія продовжувала згуртовуватись навколо «учнів і продовжувачів справи ... великого Сталіна» [3]. Та й сам перший відкритий ідеологічний удар по позиціях сталінізму було зроблено у тіні XX з'їзду з усім комплексом соціально-економічних проблем, які той мав розв'язати. Це, безперечно, розхитувало акценти, коли населення СРСР більше очікувало заяв про початок нових трудових перегонів, аніж про початок боротьби з культом особи. Тоді вже заяви Хрущова у секретній доповіді мали ефект бомби.

Не меншого значення у формуванні образу Сталіна і як батька народів [4] (до 1956 року), і як проводиря країни у хибному напрямку (після XX з'їзду) відіграло створення інформаційного голоду у цьому питанні та короткочасних, цілеспрямованих інформаційних лавинах. Аналіз «Зорі

Полтавщини» демонструє зниження уваги до політика (спад з 6 тис 190 згадок за 1953 рік до 23 1964 року говорить більше за красномовні описи). Вивчаючи політику «інформаційного голоду», варто мати на увазі, що більшість згадок про Сталіна після 1956 року стосувались уже не самого політика, а міст, заводів, колгоспів, названих на його честь. Виняток складала лише місяць чергових пленумів ЦК, коли відбувався справжній інформаційний потік зі згадками ганебних промахів Сталіна (як то 50 згадок Сталіна за декілька днів жовтня 1961 року опісля 4 згадок проти серпня чи вересня). Як і у попередніх випадках, до перегляду позицій освітян вищої школи каталізаторами зміни настроїв у колективах виступали керівники партійних організацій та очільники закладів. Вони формували і позитивний [5], і негативний образи вождя народів із однаковою успішністю [6, арк.2].

Напевне, найбільший вплив на колективи мало застосування технології шокового впливу: коли образ батька та учителя, який був властивий Сталіну, було зруйновано одночасно, без належної психологічної підготовки чи бодай малих дозованих кампаній. Не будемо довго зупинятись на описові образу «вождя народів» у свідомості педагогічних колективів на початку десталінізації. Окрім цифр про кількість згадок імені Сталіна у пресі, наведемо лише декілька фактів. Відповідно до директив Міністерства освіти УРСР найбільш частими темами лекцій для молоді педінститутів були «Велика співдружність Леніна і Сталіна», «Ленін і Сталін – творці УРСР» та «29 років без Леніна під керівництвом товариша Сталіна – по ленінському шляху» [7, арк.3-4]. А серед бібліотечних фондів педагогічних інститутів творам класика належало завидне місце: не менше 9,4%. Так, у СумДПІ з-поміж 80 тис. 248 найменувань літератури, 7 тис. 546 – сталінських, чи то в окремих виданнях, чи то «у комплекті» з геніальними попередниками: Марксом, Енгельсом і Леніним [8, арк.2].

Звичайно, у формуванні повсякденного негативного образу Й. Сталіна був використаний і принцип реверсу. Так, невідомі ревізори у книгозбірні ПДПІ замалювали чорнилом портрет Сталіна на прапорі, де колись красувалося

зображення Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна, і зробили це відверто після ХХ з'їзду [9]. Окрім звичного повернення до шельмування політика після першого «ідеологічного удару» 1956 року при першій ліпшій нагоді, він діяв і у зворотному напрямку, коли Сталіна почали оббілювати. Цьому сприяло хибне тлумачення культу особи Сталіна на всіх рівнях: від державних низів до широкої міжнародної арени [10]. Мабуть, саме поєднання протиріч, породжених гонитвою за винними всередині країни і падінням статусу СРСР з-поміж соціалістичних країн, змусили М. Хрущова припинити нещадний наступ на покійного «вождя народів». Тому після неоднозначної з точки зору наукового атеїзму заяви «дай бог, щоб кожен комуніст умів так боротися, як боровся Сталін», у маси був кинутий альтернативний клич [11]. Відтоді народний гнів мав спрямовуватись на «реакційні сили і особливо агресивні сили імперіалізму», які «ніколи не припиняли своїх намагань зупинити ... рух уперед, перешкодити успіхам будівництва соціалізму в СРСР» [12], особлива заслуга у розбудові якого належала саме Йосипові Віссаріоновичу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Guillory S. Stalin and Stalinism : Course Programme / Sean Guillory – Northern Illinois University, 2011. – 6 p.
2. Комуністи Москви і Московської області одностайно схвалюють постанову Пленума ЦК КПРС // Зоря Полтавщини (далі – ЗП). – 11 липня 1953. – №136. – С.1.
3. Нерушіма єдність партії, уряду, радянського народу / / ЗП. – 11 липня 1953 р. – №136. – С.1.
4. Stalin Heads Presidium (1952) : in our pages : 100, 75 and 50 years ago // The New York Times. – October 18, 2002 – P.1.
5. Незабутнє ім'я // ЗП. – 8 березня 1953 р. – №49. – С.2.
6. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.925, 21 арк.
7. Там само, спр.169, 79 арк.
8. Там само, спр.147, 2 арк.
9. Держархів Черкаської області, ф.П-2187, оп.1, спр.23, 186 арк.
10. Архипенко Л. М. Педагогічна освіта в Україні в період переходу до обов'язкової загальної середньої освіти (суспільно-політичний аспект) автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01. «Історія України» / Лідія Макарівна Архипенко — К., 1993. – 22 с.
11. Промова товариша М. С Хрущова (вручення ордена Леніна Челябінській області) // ЗП. – 20 січня 1957. – №14. – С.2.
12. Промова товариша В. М. Молотова // ЗП. – 20 січня 1957. – №14. – С.1.